יִיִדישער היסטאָריש־שער אינסטיטוט
ŻYDOWSKI INSTYTUT HISTORYCZNY

ARCHIWUM
ŻYDOWSKIEGO INSTYTUTU HISTORYCZNEGO
IM. EMANUELA RINGELBLUMA

Spuścizna Beniamina Nadla

1918-2014

Sygn. S/323

Opracowanie dr Magdalena Wójcik

Warszawa 2026

Wstęp

Beniamin (Ben) Nadel urodził się 1 listopada 1918 roku w Piotrogrodzie (obecnie Sankt Petersburg). W dzieciństwie przeniósł się z rodziną do Wilna, gdzie uczęszczał do gimnazjum, a następnie podjął studia na Uniwersytecie Stefana Batorego. Uzyskał magisterium z filologii klasycznej, a jego praca magisterska dotyczyła udziału Żydów wileńskich w powstaniu styczniowym.

Po aneksji Litwy przez Związek Radziecki w 1940 roku kontynuował studia na Białoruskim Uniwersytecie Państwowym w Mińsku. W 1947 roku obronił pracę doktorską w Leningradzkim Oddziale Instytutu Historii Akademii Nauk ZSRR, dotyczącą aktów wyzwolenia w greckich inskrypcjach z Królestwa Bosporańskiego. W 1957 roku wraz z rodziną wyjechał do Polski, gdzie wykładał historię starożytną na uniwersytetach w Gdańsku, Toruniu i Łodzi. Współpracował z Żydowskim Instytutem Historycznym. W 1965 roku został odznaczony Krzyżem Zasługi przez Radę Państwa. W 1968 roku, w wyniku kampanii antysemickiej, emigrował z Polski.

Początkowo przebywał we Francji, a następnie wyjechał do Stanów Zjednoczonych. W latach 1969–1992 wykładał na uczelniach amerykańskich, m.in. w Chicago, Northern Illinois University i Franconia College w New Hampshire. Następnie objął kierownictwo nad archiwum Bundu przy YIVO – Institute for Jewish Research w Nowym Jorku. Od 1992 do 2004 roku pełnił funkcję sekretarza generalnego Bundu.

Dorobek naukowy Nadla koncentrował się wokół dwóch głównych obszarów: historii Żydów w Europie Wschodniej oraz hellenizmu. W języku jidysz opublikował w Warszawie dwie monografie (1960–1961) dotyczące osadnictwa żydowskiego w Europie Wschodniej do 1240 roku. Autor licznych artykułów, m.in. serii 17 tekstów o Józefie Flawiuszu w czasopiśmie „Forverts” (2003–2004). Drugim filarem jego pracy były badania nad greckimi inskrypcjami z Królestwa Bosporańskiego, w szczególności dotyczącymi aktów wyzwolenia (manumisji), które interpretował w kontekście zhellenizowanych społeczności żydowskich.

Zmarł w 2014 roku. Został pochowany na Mount Hebron Cemetery w Nowym Jorku.

Nie wiadomo, kiedy i w jakich okolicznościach spuścizna Beniamina Nadla trafiła do Archiwum ŻIH. Zachowane materiały dotyczą niemal wyłącznie jego działalności naukowej. W skład spuścizny wchodzą m.in. recenzje książek i innych publikacji naukowych oraz prac magisterskich i doktorskich. Najobszerniejszą jej część stanowi robocza redakcja pracy pt. „Językoznawstwo historyczne" („Historisze szprachwisenszaft"), napisanej w języku jidysz. Składa się ona z połączonych ze sobą fragmentów rękopiśmiennych i maszynopisowych, zawierających liczne poprawki, uzupełnienia, doklejone fragmenty tekstu oraz notatki. Znaczną część spuścizny stanowią również luźne fiszki i notatki dotyczące różnorodnych zagadnień językoznawczych.

Wykaz skrótów:

j. ang. – język angielski

j. franc. – język francuski

j. jid. – język jidysz

j. łac. – język łaciński

j. niem. – język niemiecki

j. ros. – język rosyjski

l. - luźne

mps – maszynopis

rkps – rękopis

s. – stron

1. Spuścizna Beniamina Nadla – dokumenty osobiste

Curriculum vitae, j.ang., rkps, s.

2. Spuścizna Beniamina Nadla – „Językoznawstwo historyczne" („Historisze szprachwisenszaft") – robocza redakcja pracy.

Brulion pracy złożony z fragmentów rękopiśmiennych i maszynopisowych, zawierający liczne poprawki odręczne, uzupełnienia, doklejone fragmenty tekstu oraz notatki. Ze względu na znaczną objętość całość podzielono podczas opracowania archiwalnego na cztery teczki, oznaczone literami a–d.
B.d., rkps, mps, j. jid., l. s.

3. Spuścizna Beniamina Nadla – varia

Luźne fiszki, notatki i materiały warsztatowe dotyczące różnych zagadnień, głównie językoznawczych. Materiały niejednorodne, bez zachowanego rozpoznawalnego układu.
B.d., rkps, mps, j.jid., j.pol., j.ros., l.s.

4. Spuścizna Beniamina Nadla – recenzje prac naukowych

Opinie nt prac magisterskich następujących autorów:

Grażyna Kruszewska, „Wątki mitologiczne u Teokryta", b.d., rkps, s.
Małgorzata Dębińska, „Styl i kompozycja *Res gestae Divi Augusti*", b.d., rkps, s.
Sylwia Kowalska, praca mgr, „Tabliczki woskowe z Dacji", b.d., rkps, s. 3.
A. Miśkiewicz, „Wpływ Teokryta na twórczość poetów rzymskich epoki augustowskiej", b.d., rkps, l. s.

Prośba o napisanie recenzji pracy doktorskiej Ignacego Ryszarda Danki, mps, l. s.

Recenzja pracy doktorskiej:
Ignacy Ryszard Danka, „Pierwotny charakter Letoidów (Apollo, Artemida i ich hipostazy w świetle epitetów homeryckich)", 1968 r., rkps, 2 egzemplarze, mps, 2 egzemplarze, l. s.

Recenzje publikacji autorstwa m.in.: M. J. Siergiejenko, R. Gostkowski, A. Goetze, J. Filliozat i in., b.d., rkps, mps, j. pol., j. ang., l. s.

5. Spuścizna Beniamina Nadla – artykuły, notatki w językach innych niż polski

Artykuły i notatki dotyczące zagadnień językoznawczych oraz historii i kultury świata starożytnego, w szczególności obszaru Bosforu. B.d., j. franc., j. ros., j.jid., b.d., mps, rkps, l. s.

6. Spuścizna Beniamina Nadla – wycinki prasowe

Wycinki z prasy żydowskiej, mps, j. jid., l. s.